

SZEMLE

KÖZÉPEURÓPA ÉS A PÁNSZLÁVIZMUS

A MAGYARORSZÁGI NÉMET NÉPCSOPORT Budapesten megjelenő havi folyóirata, a »Südostdeutsche Rundschau« II. évfolyamának 6. számában cikksorozatot közöl Középeurópa és a pánszláv eszme kapcsolatairól. Az egyes cikkeket Dr. Koppen Vilmos, a Völkischer Beobachter berlini munkatársa, Just W. Artur, a »Südost-Echo« budapesti szerkesztője, Brodi András, a magyar országgyűlés ungvári, ruszin képviselője, Dr. Gregorič Danilo belgrádi főszerkesztő, Lalev Ljuben szófiaai publicista és Dr. Kniezsa István, a budapesti egyetem tanára és a Magyar Tudományos Akadémia tagja írta. Érdekességet kölcsönöz a cikksorozatnak, hogy azoknak a nemzeteknek a szakírói szólnak hozzá a kérdéshez, amelyeket Középeurópában a legsúlyosabban érintenek a pánszláv törekvések. Viszont az egyik legkitűnőbb magyar tudós és a külföldi újságírók cikkeiket fajsúly szempontjából az különbözteti meg egymástól, hogy mennyiben indultak ki történelmi tényekből és tapasztalatokból s mennyiben a priori tételekből. Mi csak annyit engedünk meg magunknak, hogy Brodi András állításaival szemben jelezzük kétkedésünket, egyébként kommentár nélkül ismertetjük a Südostdeutsche Rundschau figyelemreméltó cikkeinek a lényegét.

DR. KOPPEN VILMOS megállapítja, hogy a plutokráciának és a bolsevizmusnak Európa ellen folytatott harcában a Sztálin által hirdetett pánszlávizmus alapjában véve pánbolsevizmus, mert a Szovjet-Unió – mint más hatalmi kérdésben is – a cári örökséget világforradalmasító célkitűzései szolgálatába állította. Feloszlatta a komintern szervezetét, amivel a cikkíró szerint csak az a célja, hogy eloszlassa Angliának és az Egyesült Államoknak, valamint a kis szláv népeknek a bolsevista törekvések mérlegeléséből fakadó bizalmatlanságát. Ezzel szemben Sztálin (kinek a végső célja változatlanul a nemzeteknek a »sarló és kalapács« alá tömörítése) fölelevenítette a *Danilewski* és társai által csaknem háromnegyed évszázaddal ezelőtt kidolgozott pánszláv föderáció gondolatát.

»Ha ez a nagy orosz gondolkodó (Danilewski) – írja Koppen doktor – a cári imperializmus sok körültekintést igénylő mozgalmát hasznosítani akarta és bármilyen föderáció megvalósulásától egy állítólagosan tervszerű európai kettéhasadás folyamatának megindulását remélte, úgy Sztálin számára is ezeknek a jelszavaknak a felelevenítése csupán eszközként szolgálhat célja elérésére. A Szovjet-Unió már többé nem »szláv-anyácska«. Többet törölt ki tudatosan a cári állameszme politikai lényegéből, minthogy még ma is a szláv kultúrélet hordozójának tartják, a Szovjet-Unió a proletár világgöztársaság központjának tekinti magát. A Kreml számára ennél fogva a pánszlávizmus nem más, mint egyike azoknak a számos csellegfogatoknak és kétszínű játékoknak, amelyek Moszkvát közelebb sodorják e távoli célokhoz. Számításai világosak: elérni azt, hogy a keleti és a déli szlávorságot pánszláv szólamokkal magához kösse, illetve csatlakozásukkal lezárja a bolsevista térfoglalás egyik szakaszát, mert ezáltal már be is hatolhatott a nyugati félteke bástyaiba. A Szovjet Berlin és Istambul, Prága és Belgrád ka-

pui előtt, valamint az Adria és az Égei tenger partján Európa bolsevizálódásának legesalhatatlanabb jele volna... Az a szovjet terv, amely a szláv államokon kívül Romániát, Görögországot, Finnországot és Magyarországot, valamint a balti államok mindegyikét a legnagyobb magától értetődöttséggel bekebelezi a bolsevizmus »biztonsági övezetébe«, bizonyítja, hogy a pánszlávizmus gondolatrendszere Sztálin számára a legelfogadhatóbb fedő-érv keleti és déli térhódítására. Ehhez Moszkva szövetségesel beleegyezését már megnyerte. Tehát most is ugyanazok a törekvések érvényesülnek, amelyeket Danilewski az akkori Oroszországnak írt elő.«

Az orosz pánszláv eszme Oroszországnak azt a fikcióból született elhivatottságát hirdette, hogy mint a szlávok első harcosa, köteles ellentállani a »keleti butaságnak« és a török elnyomatásnak. A kis szláv népek pedig általmazójukat keresték a cári Oroszországban. Az első világháború után bekövetkezett összeomlás megsemmisítette mindezeket a reménykedéseket, sőt az elbalkániasodás jelenségének lettünk a tanúi. Szláv testvériségről szó sem lehetett: a horvátok szerb iga alá kerültek, a szlovákokat a csehek, az ukránokat a Szovjet rohanta le és a régi orosz-lengyel ellentétek jelentékenyen kiéleződtek. Azok a szláv népek, amelyeket Sztálin ma pánszláv jelszavakkal tüzel – mintegy ugródeszktől készítvén a maga számára Európa belsejének meghódítására – az újjarendezett Európában egyéni súlyuknak és értéküknek megfelelő szerephez jutnának – írja cikke befejezésében Koppen doktor.

A SZOVJET-UNIÓ NEMZETISEGI POLITIKÁJÁRÓL ír Just W. Artur. Cikkében azokat a tanulságokat közli, amelyeket szovjetországi utazásai során szűrt le. Hangsúlyozza azt a meggyőződését, hogy a Szovjet-Unió nagy olvasztó tégelyében megsemmisülnek a kis lélekszámú nemzetiségek. A lenin-sztalini elmélet ugyan a teljes nemzeti önrendelkezés jogát hirdeti, de a gyakorlatban a nemzetiségek tökéletes alárendeltségi viszonyban állanak Moszkvával.

»A Szovjet-Unió nemzetiségi politikájának sztálini megfogalmazása; külsőségeiben nemzeti – tartalmilag szociálista.

A kis népek irodalmi szükségleteiről egy moszkvai műintézet (Zentri-sdat) gondoskodik e népek anyanyelvén nyomtatott selejtes kiadványokkal. A vállalat szerkesztősége elképzelhetetlenül alacsony színvonalon mozgó, politikai tartalmú faliújságot és könyvsorozatokot bocsát piacra, melyeket 20–30 különböző nyelvre fordítanak le. E politikai tömegirodalom népszerűsítésére kibocsátott falragaszok is azonos szöveggel, ábrákkal és azonos nyomdatechnikai eljárással készülnek. A bolsevizmus gyakran említi nemzetiségi politikája vívmányaként a kis népcsoportok számára készített betürend bevezetését és rendszeresítését. Maradék nélkül érvényesült ebben a törekvésben a latin betürend alapként való használatának rögzítése és egyöntetű bevezetése. Még olyan ősi kultúrnyelv számára is, mint a mongol, latinos betürendszert készítettek. A török elemek ellatinosítása bizonyos vonatkozásaiban hasonlóságot mutatott Kemál Attatürk újításaival, amelynek keresztülvételét azonban éppen török részről gáncsolták el. Mi sem természetesebb, hogy a bolsevisták ezt propagandacélból kihasználták. Ez az ellatinosítási folyamat végül a korlátlan Sztalin-diktatura idején, 1932-ben az első ötéves terv lezárásával alábbhagyott...

Nem tagadható azonban, hogy mindebből sok – a gyakorlati életre vonatkozó – egyszerűsítés adódott. Mert a kisebbségi kultúrák népi önállósága az elemi iskolák III. osztályos tankönyvének színvonalára, a felnőttek szellemi képességei pedig a silány tömeglapok olvasására korlátozódott. Ezen a nívón felül már mindenki menthetetlenül az orosz vérkeringésbe sodródik bele, akár a szakképzettség vagy a politika és a művelődés területét vegyük. A moszkvai és leningrádi állami Operaházak színpadán az

1934-es téli színi évad végén különleges népi játékokat bemutató együttesek léptek föl. Ámde míg az ukránok hivatkozhattak színművészeti hagyományaikra s gonddal készülhettek korszerű »szociálista« előadásukra, hiányzott mindez a georgiaiak, a szegényes fehéroroszok s főleg az usbekek és más középpázsiai néptörzsek részéről, amelyeknek népi művészei viseletükben, dalaikban és táncaikban ki is merül. Ilyen nemzeti rekvizitumokból volt kénytelen azután az élelmes revürendező a lelkiismeretlen zeneszerző segítségével »darabot csinálni« a moszkvai ünnepi játékokra, hogy a rikító színekől, a fényszórók sugárkévéitől és a zajos zenei kísérettől elkábult közönségnek bemutathassák a »nemzeti kisebbségek« művelődésének rohamos fejlődését.«

Cikkének befejezésében Just annak a véleményének ad hangot, hogy a pánszláv-elv a szovjet vezetők megszokott dialektikájának egyik játékszere, amelyet a pillanat adottságaihoz mérten használnak fel.

BRODI ANDRÁS »A pánszlávizmus és a kárpátaljai ruszinok« című cikkében hosszasan foglalkozik a pánszlávizmus és a szlávophilizmus fogalmi körülhatárolásával, mert – úgy mond – a ruszin nyelvben a pánszlávizmusnak olyan jellege van, amelyek más érzések és törekvések megjelölésére szolgálnak. A ruszinok a pánszlávizmus helyett a szláv közösségi gondolat ápolására, egymás kölcsönös megismerésére és az irodalmi kapcsolatok fenntartására a szlávophilizmus fogalmát használják. A pánszlávizmus fogalmát már csak azért is elvetették, mert jelentése lényeges elváltozást szenvedett. Míg a keleti szlávok elismerték a ruszinokat a »nagy szlávtság« tagjaként, addig a déliek figyelme legfeljebb kíváncsiságból fordult feléjük s számos ígéretük feltételes és minden gyakorlati érték nélkül maradt. Végül alkalmuk nyílt számtalanszor arra is, hogy a pánszlávizmus negatív hatásait is megismerjék, amikor a cári Oroszország, sőt maga a cár – aki körül a keleti szlávok a szlávtság megmentőjének legendáját teremtették meg -- a ruszin kultúrtörékvések ellen lépett fel. A magyar-ruszin és egyéb történelmi kapcsolatok ismeretése után Bródi András a következő megállapításokkal fejezi be cikkét:

»Arról, hogy a szláv realizmus miképpen hatott a ruszinokra, beszámoltam a képviselőházban. Kétségbevonhatatlan, hogy amint lehetőségük nyílt a szláv népeknek önálló nemzeti élet vagy önkormányzat megteremtésére, szakítottak az illúziókkal és a reálpolitika síkjára léptek. Most már nemcsak a tehetetlen, multon nyugvó, legtöbbször elvont közösségeszméket kellett számításba venniük, hanem azokat az érdekelletéteket is (származás, táj, nemzetközi politika, vallás, mezőgazdaság és társadalom), melyek az utópisztikus szlávophilizmus korrekturáját célozták. A cári Oroszország összeomlása és a forradalmi Szovjetorszország ideológiai célkitűzésének homályos volta lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy a szlávophilizmus nyomdokaiba lépő szlávágközti kapcsolatok kifejlődésük kezdeti állapotában vannak. Ennek következménye, hogy sehol sem fejlődött ki olyan elkeseredett harc a nagyorosz és ukrán nyelvjárások között, mint éppen a Kárpátalján. E küzdelem közepette a nép felvilágosodott, megerősödött és érthető, ha a »szláv testvériesség« jelszavával való csaknem húsz éves hadakozás után rájött a báránynak a farkastól, az igazságnak pedig a vigasztaló ígéretektől való megkülönböztetésére. Az utóbbi húsz év cél-talan harcaiban népünk a gyermekkorból férfiúvá érett. Értékes tapasztalatokat szerzett, önbizalma megerősödött, világnézete megnyugodott és ma már érdekeit nyíltan megvédi, mivel jogainak kiharcolását államjogi szempontból is természetesen tartja... A szláv népek számára a pánszlávizmus meghaladott álláspont. Valamennyi szláv nép a természet és a sors adottságainak keretein belül szándékszik jövőjét megalapozni és életét élni.«

»SZERBIA TEGNAP, MA, HOLNAP« címen Gregorič Daniló dr. a pánszláv eszmének a szerb történelem alakulására tett hatásával foglalkozik. Úgy véli, hogy Szerbiában a pánszlávizmus sohasem játszott túlságosan jelentős szerepet. Bár a monarchia ellen vívott szerb nemzeti harcok korszakában a pánszlávizmust függetlenségi mozgalmaik indokolására használták, mégis egészen más tényezők befolyásolták a szerb nép kialakulását és fejlődését. Kétségkívül voltak az évszázadok folyamán a szláv testvériesség fogalmából keletkezett eszmei megmozdulások, ezekre azonban mi sem jellemzőbb, mint az a szerb szólás-mondás: az ég magasán, a cár messze van. Lényeges szerepet játszott ennek a hangulatnak a kialakításában Oroszország csaknem szerbellenes magatartása Bulgária javára, ami különösen a Szt. Stefanói békében jutott kifejezésre.

Szerbia hol Bécsben, hol Moszkvában tapogatózott, míg a szerb államélet pánszláv kapcsolatai kimerültek a politikai (entente) szerződések megkötésében és ezek betartásában. Az utóbbi években Belgrád a tiszta realpolitika híve volt. Szerbia mai helyzete – ha lehet – még több realizmust követel.

»Az bizonyos – vallja be végül is Gregorič Danilo – hogy a szerb nép bizonyos rokonszenvvel viseltetik az oroszok iránt, s ez az esetleges pánszláv gondolatok meggyökerezését elősegíti. A bolsevizmus eredményei azonban ezt az érzést inkább plátói alapokra helyezték, ha teljesen ki nem ölték. A szerbiai kommunista lázadások idején (1941–1942 telén) a partizán csoportok terrorja messzemenően kijózanította és semlegesítette a különböző társadalmi osztályokat, de főleg a parasztságot. A kommunizmust ma legfeljebb külső erőszakkal lehetne a népre kényszeríteni, ami azonban a lakosság 80%-át alkotó parasztságnak, ifjúnak és az értelmiségieknek egységes ellentállását vonná maga után. Kommunista mozgalom a fenti rétegek kezdeményezéséből sohasem fog kiindulni.

Mindezzel még a lehetősége is teljesen megszűnt annak, hogy a szerb nép a Moszkvából újlag hallható »varázsfuvola« hangjára figyeljen. A kommunista agitáció évekként eljárt Szerbiában »kis játékaik«, a félrevezetett csoportok hamarosan fölébredtek. Ilyen csábításoknak a jövőben nem lesz hatásuk.«

LJUBEN LALEV, a cikksorozat szófiai szereplője »Pánszlávizmus és a bulgárok« című cikkében a következőket írja:

»A közelmúltban megtartott moszkvai pánszláv kongresszus a pánszláv kérdést újra az érdeklődés előterébe helyezte. Aszerint, hogy a kérdést elméleti vagy gyakorlati vonatkozásaiban vizsgáljuk, egyformán silány eredményekre jutunk. Mint eszme a pánszlávizmus káros hatású, mert – mint valamennyi ilyen természetű népcsoportosulás – Európa felosztását feltételezi s megakadályozza a kölcsönös megegyezésen nyugvó Európa kialakulását. A gyakorlatban a pánszláv eszme tulajdonképpen nem is élt, amennyiben mégis volt, igen kevés haszonnal járt éppen a szlávokra nézve, mert az eszme az orosz imperialista politika eszköze volt csupán.«

Lalev mindezek bizonyítására Bulgária újabkori történelmi eseményeit hozza fel: a berlini kongresszus 1878-ban feldarabolja az ország területét, mert a bolgár nép önállóságában az orosz terjeszkedést látta. Szerbia bekebelezi Nis és Pirov vidékét, 1885-ben a Marica-völgyre pályázik, a második balkánháborúban a szerbek a bolgárok ellenségeivel szöveteztek és pánszlávizmusuk örve alatt a görögök segítségével lekapcsolják Macedoniát és a románok kezére juttatják Dobrudzsát, a világháború utáni élénk kultúrkapcsolatokra jellemző, hogy sem a bolgár újságok, sem a bolgár könyvek előtt nem nyílt meg a szerb határ...

Ilyen volt a pánszlávizmus megjelenési formája Bulgáriában – jegyzi meg Lalev. Mindenkori csak arra szolgált, hogy Oroszország belenyúljon a kisebb államok belpolitikai életébe és megzavarja fejlődésük menetét.

KNIEZSA ISTVÁN »Pánszláv törekvések Magyarországon« cím alatt a szláv nyelvek, főként azonban a szláv kultúrák közös eredetével, fejlődésével, egymásrahatásával és eltéréseivel foglalkozik. Kollárnak a német romantizmus hatását mutató, naiv elgondolásai elsőízben akkor szenvedtek hajótörést, amikor a prágai kongresszuson a »testvér nemzetek« németül kénytelenek tanácskozni. Mégis a pesti és pozsonyi egyetemeken Kollár nyomán megszületik az »illyrizmus«. A középeurópai pánszlávizmus elgondolásai ártalmatlanoknak bizonyultak volna, ha Oroszország nem él elsőbbségi jogával és nem állítja gyakorlati politikájának szolgálatába, később pedig az eredményesség kedvéért még messiánisztikus vonásokkal is felruhazza. Bár a szlovákságot az orosz pánszláv törekvések kezdetben megrémítették, mégis politikai és anyagi támaszt reméltek s a világháború előtt teljesen orosz befolyás alatt állottak, ami viszont az államhatalom erélyesebb intézkedéseit vontta maga után. Időszerű megállapítani, hogy ezek az intézkedések nem a szlovák nemzetiség, hanem az orosz propaganda ellen irányultak.

»A pánszlávizmus önmagában veszélytelen volna, – írja befejezésül Kniezsa – ha eszmei célkitűzését az összes szláv népeket számokban meghaladó orosz tömeg imperiálista törekvéseire fel nem használja. De mivel ez a veszély fennáll, a pánszlávizmus bármely formája egyformán veszélyezteteti a nemszláv népeket. Végeredményében a szláv népek javát sem szolgálja. Mert amint tapasztalhattuk a lengyelek példáján, Oroszország szláv testvériessége csak érdekei határáig terjed. Egyébként a legkisebb megkülönböztetést sem teszi a »szláv testvérek« és az idegenek között.«

MAGYAR SORSUNK nyugati szemlélői mindenkor igen nyugtalanítóan szóltak Középeurópa szláv veszedelméről. Ezzel szemben a balkáni kis népek szószólói – úgy tünik – nyugodtabban ítélik meg a helyzetet. Miből származik ez a különbség? Talán abból, hogy a nyugati írók elméleti megfontolásokra, a balkániak pedig gyakorlati tapasztalatokra építik következtetéseiket? Mi úgy érezzük, a szláv kis népek szószólói kisebbítik a pánszláv komplexum jelentőségét, Brodi András fejtegetései egyenesen a mellébeszélés érzetét keltették bennünk. A szovjetorosz imperializmus minden kétséget kizáróan befolyásolja a többi szláv népet, összefogásuk azonban a világpolitikai konstellációktól függ. Nekünk, magyaroknak, semmiesetre sem szabad felednünk azt, amit Macartney ír Magyarországról szóló könyvében: »A magyar faj kicsiny és elszigetelt töredék, idegen és természetszerűleg ellenséges és számra is sokkal nagyobb nemzetekkel körülvéve. Nem lehet azt állítani, hogy még szűk határai közt is biztonságban van. Nem tekintve a német veszedelmet, a szláv harapógó két vége Szobon és Szabadkán azzal fenyeget – amit egy ízben Bethlen gróf mondotta – hogy bármikor összeroppanthatja a kis nemzetet, mely oly hosszú időn át választotta el a szláv faj északi és déli ágát.«

Egy nemzet jövője mindig azon múlik, hogy mennyiben készült fel nagy feladataira. Bár nem vonjuk kétségbe, hogy a Südostdeutsche Rundschau szláv cikkírói helyi ismeretek alapján írták le megállapításaikat, nekünk azonban kötelességünk, hogy a pillanatnyi politikai megnyilvánulásokon túlmenően szembenézzünk a problémával, amelyet a szláv harapógó jelent.

SZABÓ ENDRE

Felelős kiadó: Albrecht Dezső.

Minerva Rt. Kolozsvár. 2337. – Felelős vezető: Major József.